

Dilemata doprovázení pěstounských rodin

Sociální práce je ze své povahy profesí, která dilematické situace přitahuje. Má se jedinec přizpůsobovat prostředí, nebo prostředí jedinci? Je naším cílem pomoci co nejlépe, nebo co největšímu množství klientů? Máme poskytovat materiální, nebo nemateriální pomoc? Toto jsou otázky vycházející jen z části dilemat, se kterými se obecně většina sociálních pracovníků při výkonu praxe potýká.

Text: Mgr. Karel Řezáč, sociální pracovník náhradní rodinné péče v doprovázející organizaci Adite pro náhradní rodiny a student doktorského studijního programu Sociální politiky a sociální práce na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně

Dilema lze chápat jako nucenou volbu mezi dvěma vzájemně se vylučujícími možnostmi, kterou může pracovník oddat nebo se jí zcela vyhnout. I tento postup však může selhat a pracovník musí dilematické rozhodnutí učinit.¹ Rozmanitou činnost sociálních pracovníků však provázejí specifická dilemata typická pro danou roli sociálního pracovníka té či oné služby. V posledních letech se při výkonu doprovázení pěstounských rodin některé situace opakují: při supervizích jsou přinášena podobná témata a odpověď na to, co je vlastně profesionální a správné, jako by nadále byla zahalena v mlze nebo vůbec neexistovala.

PODPORA A KONTROLA

Prakticky vše, co sociální pracovník pro klienta dělá, lze zařadit do jedné z kategorií pomoci, nebo kontroly. Toto jsou dva základní instrumenty každého sociálního pracovníka² napříč spektrem různých služeb a institucí. V praxi doprovázení pěstounských rodin je však tato dvojnásobnost explicitně patrná z úkolů, které roli pracovníka náleží.

Ačkoliv hlavním principem doprovázení je podpora pěstounů, dítěte a rodiny jako celku, součástí je též kontrola plnění individuálního plánu ochrany dítěte, vzdělávání pěstounů a vypracovávání zpráv o výkonu péče.³ Lze však tyto činnosti vždy skloubit? Do kdy má pracovník podporovat pěstouna v porozumění tomu, že plácnutí přes zadek není vhodný instrument nastavování hranic výchovy, a kolikáté plácnutí má být impulzem k radikálnějšímu řešení? Kolik rodičů přitom běžně např. právě fyzických trestů využívá, jen (na rozdíl od pěstounů) nejsou pod drobnohledem. Pro pěstouny pak může být obtížné poznat, zda je bezpečné sdílet s pracovníkem všechny aspekty péče, nebo pouze ty, které nepokládají za vlastní selhání či za společensky nepřijatelné.

Směřováním intervence na kontrolu snad poskytujeme zdánlivě větší bezpečí svěřenému dítěti, avšak pěstouni pak

procházet odbornou přípravou a prověřováním, zda jsou pro péči vhodní. Správně se usuzuje, že z hlediska rozvoje identity dítěte je setrvání v širší rodině tím nejlepším řešením. Avšak trauma vyplývající ze skutečnosti, že příbuzný (často přímý potomek) nezvládl péči o své dítě a riziko výskytu nevhodných výchovných vzorců, kvůli nimž mohlo k odebrání dojít, může zvyšovat pravděpodobnost selhání takového pěstouna.

Logickou alternativou by pak měla být péče nepřibuzenská. Takových pěstounů je však dlouhodobě nedostatek.⁴ S tím roste i riziko, že dítě skončí v péči ústavní. Následně tedy vzniká dilema, zda je pro život dítěte lepší zůstat u příbuzného, jehož péče hraničí s tím, zda je pro zdravou a funkční výchovu dítěte vhodná, nebo zda je pro dítě lepší variantou ústavní péče, jejíž negativní dopady jsou dnes snad již všeobecně přijímanou skutečností.

Příbuzní pěstouni totiž nemusejí procházet odbornou přípravou a prověřováním, zda jsou pro péči vhodní. Správně se usuzuje, že z hlediska rozvoje identity dítěte je setrvání v širší rodině tím nejlepším řešením.

mohou sdělované informace filtrovat, což může dítě opět ohrožovat. Pokud se zaměříme na podporu, zvyšujeme šanci na otevřenost klienta, ale můžeme zjistit takové informace, které budeme odborným okem pokládat za neslučitelné s pokračováním péče.

NEKOMPETENTNÍ PŘÍBUZNÝ, ČI CIZÍ (ÚSTAVNÍ) PROSTŘEDÍ

Pokud pracovník shledá, že péče pěstouna skutečně selhává, dostává se do dilematické situace vyplývající z nedostatku alternativních možností. Vyšší pravděpodobnost selhání pěstounské péče lze předpokládat v případě příbuzenské péče. Příbuzní pěstouni totiž nemusejí

Zdánlivou „výhodou“ doprovázejícího pracovníka je, že na rozdíl od pracovníka OSPOD nebo samotného soudu není konečné rozhodnutí v jeho kompetenci. Z těchto odborných aktérů je ovšem doprovázející pracovník tím, který s rodinou udržuje nejužší kontakt a měl by být též nejlépe informován o celé situaci. Jeho slovo tak v této souvislosti nabývá na relevanci a významu. Pokud vezmeme v úvahu také pravidelné zprávy pracovníkovi OSPOD, jehož sdělení může být u soudu pro rozhodnutí soudce klíčové, moc doprovázejícího pracovníka rozhodnout o osudu dítěte je sice nepřímá, ale může být o to zásadnější.

¹ MUSIL, Libor (2004) Ráda bych Vám pomohla, ale..., Brno: Marek Zeman.

² ÚLEHLA, Ivan (1996) Umění pomáhat, Písek: Renesance.

³ SEMERÁDOVÁ, Monika, Ria ČERNÁ a Barbora ZACHAŘOVÁ (2013) Metodika

doprovázení, Praha: Občanské sdružení Amalthea ve spolupráci s MPSV.

⁴ ISPV (2019) Dlouhodobých pěstounů je stále nedostatek. Na význam pěstounství upozorní v Praze dvacítká akcí (online), Socialnipolitika.eu, Dostupné na: <https://socialnipolitika.eu/>

eu/2019/06/praha-zve-na-tyden-pestounstvi, citováno dne 18. 7. 2019.

⁵ KOLEKTIV AUTORŮ (2018) Dobrý pěstoun, Tábor: APSSČR.

Dlouhodobost spolupráce můžeme brát jako výhodu pro doprovázejícího pracovníka, který má možnost pracovat na dlouhodobých cílech, po letech spolupráce má větší povědomí o rodině a může snáze předvídat určité situace.

DŮVĚRA S DÍTĚTEM, NEBO DŮVĚRA S PĚSTOUNEM

Další dilematická situace může vzniknout v důsledku toho, že pracovník má vždy u jednoho případu přinejmenším dva klienty. Přestože výkon doprovázení vlastně předpokládá určitou míru důvěry mezi pracovníkem a dítětem, pochopitelně je třeba důvěra také s pěstounem. V důsledku toho může snadno nastat situace, kdy dítě promlouvá o něčem, co nechce pěstounovi sdělit. Zejména u dospívajících dětí hledajících samy sebe a místo, kam vlastně patří, je tato situace přinejmenším pravděpodobná. Výjimečné nejsou ani opačné situace, kdy pěstoun nechce určitou informaci sdělit dítěti.

Co však v takové chvíli vlastně dělat? Na čí stranu se přiklonit? Pokud pracovník nenajde vhodný kompromisní způsob, jak se z dilematu vymanit, tedy například přesvědčit nositele informace, aby do „tajemství“ zasvětil druhého, hrozí ztráta důvěrného vztahu buď na jedné, či na druhé straně.

DLOUHODOBÁ SPOLUPRÁCE A PROFESIONÁLNÍ NADHLED

Zajímavostí v doprovázení pěstounských rodin je, že tato služba, a tedy i spolupráce mezi pracovníkem a rodinou, může trvat až 18 let (od narození dítěte do jeho plnoletosti). Přestože i v jiných oblastech sociální práce se lze setkat s dlouhodobým vztahem pracovníka s klientem, specifikum doprovázení v tomto směru je, že se jedná o zákonem povinnou službu pro všechny pěstouny. Pochopitelně se často stává, že spolupráce dvou konkrétních osob je přerušena (změnou organizace či pracovníka, přestěhováním apod.), ale za určitých okolností skutečně taková spolupráce trvá řadu let.

Dlouhodobost spolupráce můžeme brát jako výhodu pro doprovázejícího pracovníka, který má možnost pracovat na dlouhodobých cílech, po letech spolupráce má větší povědomí o rodině a může snáze předvídat určité situace. Na druhou stranu však mohou být ohroženy hranice spolupráce, jelikož udržování zdravého profesionálního vztahu je s délkou spolupráce čím dál náročnější. Pro dítě může

být také těžké vyrovnat se s odchodem člověka, kterého někdy už od malička každé 2 měsíce až do dospělosti pravidelně vidá, kterému se svěří a který zná jeho životní příběh lépe než kdokoliv jiný.

Zůstává tedy otázkou, zda je pro zajištění kvalitního doprovázení lepší doprovázející pracovníky v rodině čas od času obměnit, nebo zda je vhodnější těžit z výhod dlouhodobé povahy spolupráce.

PŘÁNÍ DÍTĚTE A PRÁVA DOSPĚLÝCH

Práva a potřeby dítěte, jeho biologických rodičů a pěstounů nejsou vždy komplementární a ve skutečnosti mohou být i konfliktní.⁵ Zejména v oblasti tzv. asistovaného kontaktu biologických rodičů s dítětem vyvstávají otázky, do jaké míry respektovat práva rodičů, pokud jsou v rozporu s přáním dítěte. Ještě složitější situace nastává, pokud je dítě ve věku, kdy se jeho názor a nejlepší zájem zjišťují velmi obtížně (u kojenců či batolat). Znamená intenzivní pláč dítěte, že kontakt s rodiči není v jeho zájmu? Je respektováno základní právo dítěte na láskyplnou rodinu a trvalý domov, jestliže rodič o kontakt s dítětem prakticky neprojevuje zájem, ale zároveň nedává souhlas k jeho adopci, která by zajistila dítěti rodinu i po dovršení zletilosti? Má být u kontaktu přítomný pěstoun, který může přispět k zajištění bezpečného prostředí pro dítě, ale zároveň může narušovat jistotu biologických rodičů? To jsou otázky vznikající v důsledku dilematu přání dítěte a práv dospělých. Pracovník je staven do situace, kdy se podle okolností musí rozhodnout, na jakou stranu se přikloní.

Doprovázení pěstounských rodin je bezesporu pestrou, zajímavou a smysuplnou oblastí sociální práce, kterou však provází řada specifických dilemat. Dilemat, jež evokují řadu možná až nezodpověditelných otázek, kterým v určité míře čelí během delší praxe každý doprovázející pracovník. Ať již tyto otázky v budoucnu prostřednictvím metodik a legislativních úprav zodpovíme, či nikoliv, uvědomění si jejich podstaty a významu by mělo být součástí každého sociálního pracovníka, který usiluje o kvalitní praxi s úspěšně naplněným posláním. ■

Sociální práce ve zdravotnictví

Iva Kuzníková a kolektiv,
Grada Publishing 2011
cena: 259 Kč
pro členy APSS ČR: 233,10 Kč
[http://shop-apsscr.alvepi.com/
product.php?id_product=330](http://shop-apsscr.alvepi.com/product.php?id_product=330)

Kniha je určena pracovníkům profese sociální práce, včetně sociální práce ve zdravotnictví, a studentům sociální práce a zdravotnických oborů. Soustředí se na základní otázky sociální práce ve zdravotnictví, která má u nás mnohaletou tradici, přesto jí nebyla dosud věnována samostatná publikace. Kniha sdružuje obecné informace o sociální práci ve zdravotnických zařízeních a nemocnicích, o klientele sociálních pracovníků, metodách sociální práce, sociálních důsledcích nemocí, které stručně charakterizuje. Věnuje se některým specifickým oblastem oboru, například sociální práci s osamocnými matkami v těhotenství a šestinedělí, psychologickým aspektům práce s klienty ve zdravotnických zařízeních, práci s lidmi se zdravotním postižením.

Umění úspěšné komunikace

– Jak správně naslouchat,
řešit konflikty a mluvit
s druhými lidmi

Basu Andreas, Faust Liane,
Grada Publishing
cena: 169 Kč
pro členy APSS ČR: 152,10 Kč
[http://shop-apsscr.alvepi.com/
product.php?id_product=261](http://shop-apsscr.alvepi.com/product.php?id_product=261)

Díky této ojedinělé knížce se naučíte úspěšně komunikovat s druhými lidmi, jednat otevřeně a zároveň empaticky naslouchat a nalézat řešení, která ocení obě strany. Dozvíte se, jak mnoho vám tzv. nenásilná komunikace přinese a jak ji snadno zapojit do běžné řeči a každodenního pracovního i osobního života. Díky této knize si budete více vážit druhých lidí a sebe samých a budete úspěšnější a spokojenější.